

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ У XXI СТОЛІТТІ: НОВІ ВИКЛИКИ**ORGANIZED CRIME IN UKRAINE IN THE 21ST CENTURY: NEW CHALLENGES**

**Богатирьов І.Г., д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID ID: 0000-0003-4001-7256**

У статті розкрито, що організована злочинність в Україні у XXI столітті залишається впливовою протиправною системою. З одного боку, вона контролює прибуткові транснаціональні шляхи, якими вивозяться з України золото, деревина, тютюн, вугілля, наркотики. З іншого боку, корумповані чиновники інколи входять до складу кримінальних структур і спільно викачують з України ресурси, одночасно тримаючи під своїм контролем певні економічні сфери держави. Зазначено, що правоохоронні органи, хоча й докладають значних зусиль для протидії та запобігання організованій злочинності, їхні результати є неоднозначними. З одного боку, щоденні арешти, затримання та розслідування кримінальних проваджень, з іншого боку — війна неминуче впливає на самих співробітників правоохоронних органів, оскільки їх також призивають на військову службу. А це надає організованій злочинності нові можливості. На початку повномасштабного російського вторгнення правоохоронними органами була припинена контрабанда через лінію фронту, багато українських авторитетів виїхали за кордон, покинули країну. Однак це не уповільнило появу нових злочинних груп, а навпаки, демонструє їхню стабільність і стійкість. З'ясовано, що російсько-українська війна вплинула на нові менш стійкі організовані групи, однак не варто забувати, що цілком імовірно, злочинність продовжує розвиватися, і передбачити, на який рівень вона вийде після закінчення війни, дуже складно. Достовірно відомо, що організована злочинність перебуває в тіні, хоча її прояви ми бачимо по всій країні. Підкреслено, що організована злочинність може еволюціонувати, а це, у свою чергу, може призвести не лише до динамічних змін, але й сприяти формуванню нового багатопольярного світового порядку, і як результат — стати новим геополітичним гравцем. І в цьому велика роль відводиться правоохоронним органам і судовій гілці влади. Якщо не реалізувати Національну стратегію боротьби з організованою злочинністю в умовах правового режиму воєнного стану в Україні та не прийняти відповідні нормативно-правові акти, то в майбутньому ми побачимо її повну експансію на національному рівні.

Ключові слова: боротьба, воєнний стан, запобігання, корупція, кримінологічна характеристика, насильство, незаконний обіг зброї, організовані злочинні групи, організована злочинність, особа злочинця, публічне адміністрування, протидія, правоохоронні органи, злочинність, детермінанти.

The article reveals that organized crime in Ukraine in the 21st century remains a powerful criminal system. On one hand, it controls profitable transnational routes through which gold, timber, tobacco, coal, and drugs are smuggled out of Ukraine. On the other hand, corrupt officials sometimes become part of criminal structures and jointly drain resources from Ukraine, while simultaneously keeping certain economic sectors of the state under their control. It is noted that law enforcement agencies, although they make significant efforts to combat and prevent organized crime, their results are ambiguous. On one hand, there are daily arrests, detentions, and investigations of criminal cases, but on the other hand, the war inevitably affects the law enforcement officers themselves, as they are also conscripted into military service. This provides organized crime with new opportunities. At the start of the full-scale Russian invasion, law enforcement agencies halted smuggling across the frontline, and many Ukrainian authorities left the country. However, this did not slow the emergence of new criminal groups but instead demonstrates their stability and resilience. It has been found that the Russian-Ukrainian war has impacted new, less stable organized groups, but it should not be forgotten that it is highly likely that crime continues to develop, and it is very difficult to predict what level it will reach after the war ends. It is reliably known that organized crime operates in the shadows, although we see its manifestations throughout the country. It is emphasized that organized crime may evolve, which in turn could lead not only to dynamic changes but also to the formation of a new multipolar world order and, as a result, become a new geopolitical player. Law enforcement agencies and the judiciary play a significant role in this. If the National Strategy for combating organized crime under martial law in Ukraine is not implemented and the appropriate regulatory legal acts are not adopted, in the future, we will witness its full expansion at the national level.

Key words: armed conflict, combatting, corruption, criminological characteristics, crime, crime prevention, determinants, illegal arms trade, law enforcement agencies, organized crime, organized criminal groups, offender profile, public administration, resistance, violence.

Вступ. У вересні 2020 року Україна прийняла Національну стратегію боротьби з організованою злочинністю, в якій чітко визнано, що організована злочинність в Україні становить «пряму загрозу національній безпеці», і що з нею потрібно боротися як із системною проблемою. Грунтуючись на даній стратегії, уже ніхто не зможе заперечити, що організована злочинність в Україні у XXI столітті являє собою найпотужнішу злочинну систему.

І не просто злочинну систему. З одного боку, вона контролює прибуткові транснаціональні шляхи, якими вивозяться з України золото, деревина, тютюн, вугілля, наркотики і найнебезпечніше — це люди. З іншого боку, корумповані чиновники увійшли до складу кримінальних структур і спільно викачують з України мільйони доларів, одночасно тримаючи під своїм контролем економічну, політичну та інформаційну сфери країни.

І хоча правоохоронні органи докладають значних зусиль для протидії організованій злочинності, їхні результати є неоднозначними. З одного боку, щоденні арешти, затримання і розслідування кримінальних про-

ваджень, а з іншого боку — війна неминуче впливає на самих співробітників правоохоронних органів, оскільки їх теж призивають на військову службу. А це надає організованій злочинності нові можливості: менший контроль і тиск з боку правоохоронних органів.

Примітно, що на початку війни правоохоронними органами була припинена контрабанда через лінію фронту, багато українських авторитетів виїхали за кордон, покинули країну й відомі олігархи, яких звинувачували у проросійських симпатіях. Це не уповільнює появу нових злочинних груп, а навпаки, демонструє їхню стабільність і стійкість.

Війна також сильно вплинула на нові менш стійкі організовані групи, однак не варто забувати, що цілком імовірно, злочинність продовжує розвиватися, і передбачити, на який рівень вона вийде після закінчення війни, дуже складно. Достовірно відомо, що організована злочинність перебуває в тіні, хоча її прояви ми бачимо по всій країні.

Ми не маємо про це забувати, що організована злочинність може еволюціонувати, а це, у свою чергу, може

привести не лише до революційних змін, але й сприяти формуванню нового багатопольярного світового порядку, і як результат — стати новим геополітичним гравцем. І в цьому велика роль відводиться правоохоронним органам і судовій гілці влади. Якщо не реалізувати Національну стратегію боротьби з організованою злочинністю в умовах правового режиму воєнного стану в Україні та не прийняти відповідні нормативно-правові акти, то в майбутньому ми побачимо її повну експансію на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми протидії організованій злочинності в Україні у XXI столітті були предметом дослідження таких українських учених, як: Л. І. Аркуша, Л. В. Багрій-Шахматов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, М. М. Бурбика, О. Ю. Бусол, О. В. Винник, І. П. Голосніченко, І. М. Горбачова, Даншін, Ю. В. Дем'янчук, О. М. Джуца, І. В. Зозуля, А. М. Куліш, М. І. Логвиненко, М. І. Мельник, О. М. Музичук, Н. Є. Міняйло, Є. В. Невмержицький, С. О. Шатрава, О. В. Шевченко та інші. Враховуючи високий інтерес українських вчених до даної проблематики, зазначаємо, що він пов'язаний з необхідністю напрацювання нової стратегії протидії правоохоронними органами організованої злочинності. Викладене вище свідчить про актуальність дослідження організованої злочинності і показує шляхи протидії правоохоронними органами організованої злочинності в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

В процесі проведеного дослідження нами було використано методологічний інструментарій вивчення організованої злочинності в Україні у XXI столітті шляхом застосування наступних методів: діалектичного, логіко-юридичного, статистичного, емпіричного та методу кримінологічного моделювання, що дозволило розкрити зміст організованої злочинності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні у XXI столітті.

Метою статті полягає у науковому аналізі організованої злочинності в Україні у XXI столітті, яка посягає на українську державність, її економічні та політичні устої.

Виклад основного матеріалу. У розумінні звичайної людини організована злочинність — це діяство, яке порушує закон і спричиняє збитки як суспільству, так і конкретній людині. З цього приводу українські вчені єдині в тому, що соціальна природа організованої злочинності обумовлена тим, що вона утворюється завдяки конкретним злочинним діянням, які скоєні людьми в суспільстві. І тому питання злочинності розглядається, починаючи із самого злочину [2, с. 57].

На жаль, українська кримінологічна наука за роки незалежності не змогла запропонувати суспільству таку модель, яка б відповідала ст. 3 Конституції України, коли людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а тому її розробка і впровадження в роботу правоохоронних органів є актуальним і вимушеним завданням, особливо в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Варто відзначити, що українські кримінологи (О. М. Джуца, Б. М. Головкін, О. Г. Кулик, В. М. Костенко, В. І. Шахун та ін.) не стоять на місці, вони через різні інституції (науково-дослідні інститути, кримінологічні лабораторії, наукові дослідження, конференції) пропонують державі, правоохоронним органам власну дієву модель протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, що в сукупності створюють таке соціально-правове явище, як організовану злочинність.

Ми підтримуємо позицію українських учених і констатуємо, що держава не завжди чує або не хоче чути про вплив організованої злочинності на життя людей. Хоча саме європейський вибір України вимагає від неї формування в суспільстві нових стандартів забезпечення дотримання прав людини та громадянина. Серед яких учені

виділяють: неухильне дотримання вимог закону будь-якою особою, яка проживає на території країни; дотримання з боку держави та її інституцій презумпції невинуватості; надання можливостей реалізувати соціальні цінності, визнані Конституцією України; захист дітей, людей похилого віку, інвалідів тощо [3, с. 243].

Всі розуміють, що саме організована злочинність в Україні у XXI столітті є перешкодою досягнення таких стандартів, а тому її розуміння слід вважати однією з найактуальніших суспільних проблем. Вона не тільки становить небезпеку в усіх сферах суспільного життя, але й створює соціальну напругу в країні, завдає шкоди правопорядку, негативно впливає на соціальний, культурний та економічний розвиток.

Проведене українськими вченими опитування співробітників підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України показало, наскільки актуальною є проблема документування і фіксації дій кримінальних структур, що входять у структуру організованої злочинності. Серед основних факторів, що сприяють росту організованої злочинності, респонденти виділили наступні: корумпованість чиновників; недостатній контроль держави за господарською діяльністю; збіг інтересів лідерів злочинних угруповань та представників тіньової економіки у сфері підприємницької діяльності; слабкість державної влади; недосконалість норм кримінального законодавства про відповідальність за приналежність до організованих злочинних груп, їх організацію, керівництво та участь у них; відсутність належного порядку в господарській діяльності; недостатня відповідальність керівників усіх рівнів [4, с. 12].

Війна, міграція населення, кризові явища в економіці, невинуваті вбивства на окупованих територіях, ціна яких не піддається жодному виміру, зростання насильства щодо дітей і людей похилого віку, безробіття — всі ці та інші чинники викликають соціальну напругу та показують зрілість суспільства щодо поваги до закону, законності та правової культури [5, с. 33-34]. Відомий український учений І. М. Даншин, характеризуючи організовану злочинність, наголошував на тому, що вона існує у всьому світі в різних галузях суспільного життя: економіки, фінансово-банківській справі, посередницьких підприємницьких структурах, підпільному виготовленні та збуті алкогольних напоїв, наркобізнесу [6, с. 46], не обійшла вона і Україну. Особливо гостро вона проявила себе на початку 90-х років, коли Україна стала незалежною, самостійною, демократичною, правовою державою. Саме в цей період були створені умови не тільки для переходу країни до вільної ринкової економіки, але й для зростання організованої злочинності. Розкрадання, бандитизм, вимагання, підробка цінних паперів, наркотики, незаконний обіг зброї, шахрайство, насильство над жертвою, вербування до лав організованих злочинних груп корумпованих чиновників, особливо в бюджетній сфері.

В умовах правового режиму воєнного стану змінюється сама кримінологічна характеристика організованої злочинності — її структура, динаміка, географія. Серед її осіб з'являються патріотично налаштовані злочинці з метою корисливих інтересів, зокрема: вербування військовослужбовців після нашої перемоги у лави організованих злочинних формувань; вільний доступ до нелегальної зброї; участь колишніх працівників правоохоронних органів, військовослужбовців; нелегальне вивезення чоловіків, які намагаються уникнути мобілізації тощо. Зрештою патріотичні настрої деяких злочинців не слід сприймати за чисту монету, адже вони можуть бути наслідком складних розрахунків, спрямованих на досягнення головних пріоритетів кримінальних структур організованої злочинності: грошей і влади. Варто також наголосити, що є ризики проникнення кримінальних елементів у бойові підрозділи Збройних сил України.

Ми підтримуємо позицію українських учених про те, що організована злочинність, зміцнюючи свої взаємовідносини із владними структурами держави, активно розпочала використовувати для власного збагачення й інші доступні сфери. Серед таких варто вказати на незаконне заволодіння вже існуючим чужим бізнесом за допомогою рейдерства, різноманітні зловживання у сфері ринку землі та приватизації. Через розширення нових сфер своєї активності організована злочинність продовжує формувати значний капітал, що призводить до необхідності відмивання нею «брудних коштів» [7, с. 7].

Українські вчені вважають, що форми організованої злочинності відновлюються, і що найгірше — вони розвиваються в тіні, збільшуючи кримінальні структури фінансами і людським ресурсом, особливо з числа вразливих верств населення. Ризик стати жертвою організованої злочинності дуже високий. Люди, які повертаються додому з-за кордону в зруйноване житло, де відсутня робота, а умови життя вимагають фінанси й є несприятливими, ймовірно, можуть поповнити ряди кримінальних структур або стати їх жертвами. Якщо суспільство усвідомлює, що організована злочинність — це система, з якою варто боротися всім, а не лише державним і недержавним інституціям, кожен з нас насамперед має позбутися корозії правового нігілізму, неповаги до закону, «моя хата скраю», виробити в собі такий імунітет, який стане на заваді розповсюдженню такої системи, як організована злочинність.

З початком війни Росії проти України з'явилися нові виклики, які певним чином впливають на функціонування організованої злочинності й появу нових кримінальних структур. Серед них варто виділити відбудову інфраструктури. Виділені кошти Світовим банком на відбудову дозволять Україні стати сильнішою державою, але вони також украй привабливі для кримінальних структур, до складу яких входять корумповані чиновники. Саме ця категорія осіб, користуючись низьким рівнем прозорості, характерним для правового режиму воєнного часу, чинить протиправні дії шляхом розкрадання гуманітарної допомоги, генераторів, будівельних матеріалів, втручання в проекти реконструкцій на місцях відбудови. Отож будівельна сфера завжди була під контролем кримінальних структур організованої злочинності як до війни, так і особливо під час її перебігу.

Окремо слід виділити використання кримінальними структурами зброї. Оскільки зброя відіграє одну з ключових ролей у структурі організованої злочинності, вже зараз кримінальні структури зацікавлені у її придбанні. Джерела можуть бути різними: роздача вогнепальної зброї цивільним особам на початку вторгнення РФ в Україну та продаж зброї на внутрішньому ринку. До речі, цей ринок існував і до війни, і продовжує функціонувати протягом усієї війни. Торговці зброєю не цураються нічим: продають ручні гранати, вибухівку, кулемети, автомати та навіть РПГ. Що ж відбувається? Якщо зброя на чорному ринку є, то її можуть завозити або контрабандним шляхом, або через блокпости. Тоді до цього процесу при-

четні військовослужбовці разом із правоохоронними органами. На жаль, відстежити весь арсенал нелегальної зброї дуже важко. Українські вчені 12 квітня 2024 року провели перший міжнародний форум «Правове регулювання обігу зброї в Україні: нові виклики та перспективи вирішення». Це, по суті, перше обговорення проблеми в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. Завдяки науковому заходу була створена платформа «єдності представників центральної влади України, державних служб та службовців, науковців, бізнесу та громадськості в розумінні гострої потреби напрацювання ефективних правових інструментів регулювання обігу зброї в Україні та розуміння стратегічної важливості розвитку напрямку для безпеки нашої держави» [8, с. 13].

І ще один новий виклик — це зростання вживання наркотиків військовослужбовцями. Те, що наркотики вживають військовослужбовці, не повинно нікого дивувати. Вся історія воєн показує, що наркотики — це один зі стимуляторів, який допомагає воювати або є способом полегшити наслідки фізіологічних, психологічних та фізичних травм, пов'язаних із війною. Для кримінальних структур це новий бізнес, оскільки щомісячне грошове забезпечення військовослужбовців ЗС України дозволяє їм купувати наркотики. А те, що ці люди будуть повертатися з фронту в мирний час, і багато з них стануть залежними, їх це не хвилює. Це вже проблема держави і суспільства. І хоча правоохоронні органи протидіють вживанню наркотиків військовослужбовцями, організовані угруповання проявляють гнучкість і креативність у пошуку способів подолання перешкод для доставки наркотиків на фронт. І корупція в цьому процесі відіграє головну роль.

Щодо протидії організованій злочинності правоохоронними органами, варто підтримати позицію українських учених, котрі, з урахуванням зарубіжного досвіду, пропонують запровадити на всіх кордонах України технічні засоби контролю, зокрема інтелектуальні камери з фіксуванням зовнішності осіб та перевіркою зовнішності в автоматизованій системі, в якій зберігатиметься біографічна інформація; несплачені аліменти; штрафи за адміністративні правопорушення, непогашені судимості осіб, перебування особи під досудовим чи судовим слідством, ухилення від покарання тощо, а також безпілотні летальні апарати, котрі зможуть сприяти запобіганню кримінальним правопорушенням під час перетину кордону [9, с. 196].

Висновок. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що війна неминуче змінила спосіб функціонування організованої злочинності в Україні та її взаємодію зі злочинними угрупованнями в інших країнах. Тому сучасне українське суспільство, хоча і перебуває у стані війни з державою-агресором і відчуває певний кризовий стан свого розвитку, не повинне забувати, що організована злочинність як суспільно-правове явище щоденно посягає на стабільність і безпеку країни, на життя, честь, гідність та власність кожного члена суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 16 вересня 2020 р. № 1126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.07. 2024 р.).
2. Корнякова Т. В., Юзікова Н. С. Кримінологія: курс лекцій / за ред. проф. Т. В. Корнякової. Дніпропетровськ: ЛІРА, 2014. 244 с.
3. Buriak K., Bohatyrova O., Yurchyshyn V., Mykhalik O., Mykhalik V. Crime in Ukraine in Conditions of Martial Law. *Jurnal cita hokum*. 2023. Vol 11. No 3. P. 241–255.
4. Оцінка діяльності Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України: аналітич. звіт / В.П. Мороз, М.Г. Богуславський, Г.В. Ревіна. Дніпро: ДДУВС, 2022. 44 с.
5. Богатирьов І.Г. Російсько-українська війна: погляд кримінолога. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АДЕФ-УКРАЇНА», 2023. 244 с.
6. Даньшин І.М. Усталені форми злочинності: кримінологічний нарис. Харків. Акта, 2002. С. 46.
7. Богатирьов І.Г., Богатирьов А.І. Організована злочинність в умовах воєнного стану в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. *Law&Border*. 2024. № 1. Т. 3. С. 5-26.
8. Правове регулювання обігу зброї в Україні: нові виклики та перспективи вирішення (12 квітня, 2024. Київ, Україна): Перший міжнародний форум. Рига, Латвія : *Baltija Publishing*, 2024. 328 с. С.13
9. Khalymon S., Hrynkо S., Zolka V., Hrynkо R., Volynets N. Legal regulation of unmanned aerial vehicles application in the surveillance of the state border of Ukraine. *Amazonia Investiga*. Vol. 10 (40). 2021. P. 190–200. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.19>